

RIJKSMUSEUM

Rondreizende
boekverkoper,
anoniem
(naar Annibale
Carracci,
1560 - 1609)

PERSONLIJK heb ik iets met boekenmarkten, want mijn moeder staat vrijdags met haar kraam op het Amsterdamse Spui. Nu wil en mag ik daar geen reclame voor maken, maar ik wil wel een pleidooi houden. Het gaat namelijk slecht met het tweedehands boek, en die onderwaardering is niet meer van deze tijd. Want terwijl al vaak is voorgerekend wat duurzamer is: nieuwe uitgaven op de e-reader kopen of vers in de boekhandel (met altijd de mistige conclusie: dat hangt af van hoeveel je leest en de levensduur van de e-reader), wint de derde weg van het hergebruikte boek natuurlijk glansrijk. Daarvoor bestaan antiquariaten, maar minstens zo oud is de straatverkoop van oud drukwerk, de plek waar het boek midden in de wereld ligt.

Boekhistoricus Jeroen Salman deed studie naar boekenkramen en reizende boekverkopers vanaf 1600, toen de drukpersen al goed liepen. 'In de Republiek was relatief veel persvrijheid, geletterdheid en welstand, dus er kwam al vroeg veel op de markt. Tegelijk bleef papier kostbaar, het werd keer op keer gelezen en verhandeld, een krant ging door wel tien handen.' De reguliere boekhandelaren waren vaak ook uitgever, maar ze konden niet alles zonder gevaar in hun winkels verkopen. Pornografische teksten, politiek geladen liederen en schotschriften kon je beter doorschuiven naar ambulante verkopers op straat. Kwam er toch heibel van, dan veinsden de straatverkopers niet te kunnen lezen en beweerden de boekhandelaren dat ze werkelijk geen idee hadden wie al die opruiende smerigheid toch had gedrukt. 'Tegelijkertijd reisden marskramers van Middelburg tot Groningen met kilo's aan pamfletten, almanakken en boeken op de rug en hadden zo een belangrijke functie in de verspreiding van nieuws door de Republiek.'

Klamme schemer

De ambulante handel was vooral van Joodse kooplieden, die eeuwenlang aan de rafelranden werkten omdat ze waren buitengesloten van de gilden. Taalhistoricus Ewoud Sanders publiceerde over hen het boekje *De handel en wandel van de boekenjood* – een woord waarmee de meeste verkopers, Joods of niet, werden aangeduid. Zoals de vermaarde families Garnade en Blok, kraamhouders onder de zuilengalerij op het Haagse Binnenhof, waarvan de kleurrijke telg Jozef Blok in 1882 is gepron-

Struinen en bladeren

Van marskramer tot kraamhouder: **boekenverkoop op straat** heeft een lange en kleurrijke geschiedenis. Online verkoop vormt een serieuze bedreiging, en een verarming bovendien. 'Zonder het podium van de straatboekverkopers dreigen ervaringen en inzichten te worden vergeten.'

DOOR MARTEN MINKEMA

Boekenstalletjes in de Oudemanhuispoort in Amsterdam, circa 1920

retteerd door Vincent van Gogh. Jozef las nooit, maar wist alles over de boeken op zijn stal en tutoyeerde iedereen. Sanders schrijft: 'Blok sprak "heel gemeenzaam" met de volksvertegenwoordigers, "alsof de heeren zijns gelijken waren". Tegen Herman Schaepman, een priester [...] die lid was van de Tweede Kamer, zou Jozef eens hebben gezegd: "Wat heb je toch een dikke buik, je kunt wel zien hoe goed jullie paters het hebben."'

De stalletjes op het Binnenhof zijn al voor de oorlog verdwenen, maar de dagelijkse boekenmarkt in de tientallen meters lange doorgang van de Amsterdamse Oudemanhuispoort loopt al sinds 1876. De handel staat achter de bogen van meer dan vijf meter hoge, gemetselde winkelkasten aan de ene kant van de galerij. Door de hoge ramen aan de andere kant valt schraal noorderlicht naar binnen, maar nooit genoeg om de klamme schemer op te heffen. Verkoper **Ed Bay** heeft drie kasten, waarvan het uitstallen en weer inruimen dagelijks anderhalf uur duurt. Hij moest een tijdje vitamine D-pillen slikken tegen het gebrek aan zon en een winter was het zo koud dat Bay op de ladder in een winkelkast klom om zich te warmen aan de lucht bovenin. Maar hij is verknocht aan deze plek, voelt de geschiedenis van al die mensen die hier kwamen halen en brengen: 'Wij in de poort staan in een lange traditie, en dat verplicht. Onze

De straatverkoop, dat is de plek waar het boek midden in de wereld ligt

boeken zijn de neerslag van ervaringen, inzichten en visies van mensen die dreigen te worden vergeten als wij als straatboekverkopers niet een podium blijven.' De opbrengst is steeds ongewis, dit is totaal andere straathandel dan de relatief nieuwe en feestelijk gepromote jaarlijkse markten van Deventer en Dordrecht, waar tienduizenden boektoeristen op afkomen die honderdduizenden uitgeven. Maar huurbaas de Universiteit van Amsterdam ziet de Oudemanhuispoort gelukkig als cultureel erfgoed en vraagt weinig huur, alleen zo is het vol te houden.

Fruit en koekjes

Ook op het Spui komen handelaren soms moeilijk uit de kosten – hoewel er soms weer een vrijdag is die veel goed maakt. De situatie lijkt wankeler op het Haagse Lange Voorhout, met een handvol boekenstalle-

tjes langs de voorname laan met misschien honderd passanten per dag. En toch, schijn bedriegt, want dat zijn vooral doelgerichte klanten en de opbrengst doet niet onder voor het Amsterdamse Spui, een druk plein waar de meesten doorlopen. Dat moet je niet doen, sta eens stil en je ontdekt bekende gezichten; Tijs Goldschmidt die een stalletje inspecteert, of Charlotte Mutsaers. Henny Vrienten kwam er ook geregeld, Harry Mulisch flaneerde hier alsof de markt van hem was, Johannes van Dam woonde praktisch aan het Spui en maakte soms soep voor de handelaren.

Vooraf ook zie ik vaste bezoekers van wie ik de achternaam niet ken. Edward die thuis zijn grote boekencollectie schift en regelmatig gratis tassen vol handelswaar langsbrengt, een anonieme heer die wekelijks een sigaar op het stalletje van mijn moeder neerlegt, vaste bezoeker Sietske die elke vrijdag zakken vol fruit en koekjes uitdeelt om de soms gure dag door te komen. En dan natuurlijk de altijd opgewekte Tommy, vol mooie anekdotes en met feilloos oog voor bijzondere boeken. Het was mij een raadsel hoe hij alle wekelijkse vondsten in zijn piepkleine bovenhuis opbergt, dus ik ging eens langs: met minimale ruimte tussen zijn dwars opgestelde kasten en ingehouden buik blijkt het hem aardig te lukken.

Op een boekenvrijdag moet mijn moeder naar de tandarts en mag ik invallen. Dat

De vrijdagse boekenmarkt op het Spui in Amsterdam, 1993

bevalt prima, het is een mooie voorjaarsdag. Het voorbyschuiven van de klanten, het gemoffelde gerommel van hun zoekende handen door de papierhandel, hun geblader, de doffe plofjes bij het dichtklappen en terugleggen; dat alles maakt meditatie en ik dommel weg achter het stalletje onder het geroezemoes, de warme zon en het kraakheldere gezang van een merel, ergens hoog in de iepen op het Spui. Merels reageren op geluiden om hen heen, zouden de boeken ook terugkomen in haar zang? Maar hé, pas op: wordt wakker, want niemand koopt als je niet echt aanwezig bent. En ik zit al in een onmogelijke positie, want mijn moeder is er dus niet en dat is een handicap van jewelste – ik verkocht nog niks.

Eén soort kaas

Handelaar en boek zijn hier een eenheid, ze zijn gebonden en iedere boekverkoper heeft eigen klanten. Soms heb je een mooi boek waarvan je weet dat een vaste bezoeker die wil kopen, alleen niet van jou. Dan gun je dat boek aan de hem favoriete collega en zie je later wel hoe je de opbrengst gelijktrekt met elkaar. Tenminste, dat soort dingen hoor ik, want ik ben maar te gast en hoor ook veel niet. Hoeveel de dag heeft opgeleverd bijvoorbeeld, als ik dat vraag komt er alleen vaag antwoord. Maar is het meer of minder dan pakweg tien jaar gele-

Een anonieme heer legt wekelijks een sigaar op het stalletje van mijn moeder

den? Ja het is veel minder, hoewel de markt in oude prenten prima loopt. En buurman Henk van den Berg heeft zijn historische ansichtenhandel ragfijn afgestemd op de wereldwijde toeristenstroom over het Spui, op weg naar Van Goghmuseum of Wallen en goed voor tachtig procent van de aanloop. Kom je uit een gehucht in Nieuw-Zeeland of Nebraska, dan is de kans groot dat bij Henk een prentbriefkaart ligt van je eigen hoofdstraat – je kunt zelfs kiezen tussen eentje uit 1912 of 1954. Maar woon je in Nederland, al is het in een Kinderdijkse molen, dan zal je hier vergeefs zoeken. En er is nog iets dat Henk nooit doet: de ansichten lezen. Dat vindt hij niet kies, hij is voor briefgeheim tot in de eeuwigheid. Dus kan het zomaar dat je een opvallende tekst of bijzondere ontvanger in zijn bakken vindt en ongemerkt je slag slaat, zoals dat ook hoort op markten. Zo niet online. Zoek je bij Boekwinkeltjes.nl op *Kaas* van Willem Elsschot, dan krijg je

honderd hits van uitgaven in goede tot perfecte staat tussen drie en dertig euro. De concurrentie is keihard transparant en moordend, het is een race naar de bodem met maar één soort kaas. Je ziet niets van alle andere kazen die er ook nog zijn, vet, mager, zeldzaam of obscuur: dat onverwachte boekje dat er op het Spui of Lange Voorhout naast zou liggen en waarvan je van tevoren niet wist dat het je interesseert. Intussen rollen steeds meer tweedehands boeken via de markten en kringloopwinkels richting papierbak. 'Ho, geef dan maar eerst aan mij,' roept Ewoud Sanders vaak. Hij snijdt de ruggen ervan af en haalt ze door de scanner. Zijn digitale collectie beslaat al 250.000 boeken, groeit als kool en is doorzoekbaar op ieder woord en elke naam. Of neem Vincent van Gogh, die zich onder de arcaden van het Binnenhof of in de Oudemanhuispoort al grasduinend liet verrassen door prenten in oude jaargangen van tijdschriften als *The Graphic* en de *Illustrated London News*. Die kocht hij voor een grijpstuiver en hij prikte de plaatjes thuis aan de wand ter inspiratie. Denk eens aan al het moois dat daaruit is voortgekomen. ■

Met dank aan Henk Molenaar, Marja Kappé, Hein Exalto en al hun vrijdagse collega's op het Spui.

OVT

► ZONDAG, NPO RADIO 1, 10.00-12.00 UUR